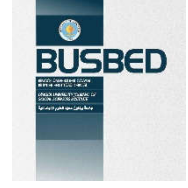

Makalenin Türü : Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi : 17.05.2023
Kabul Tarihi : 05.10.2023

<https://doi.org/10.29029/busbed.1298580>

KÜRESELLEŞME SONRASI YENİ TİP KRİZLER: COVID-19 ÖZELİNDE BİR DEĞERLENDİRME

Abdurrahman KAYA¹

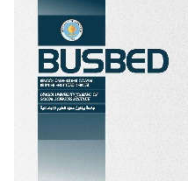
ÖZ

Küreselleşmeyle beraber dünyada yaşanan krizler dönüşüme uğramaya başlamıştır. Emek ve sermaye hareketliliğinin yaygınlaşması, ulaşım ve iletişim maliyetlerinin azalması gibi birçok açıdan sağladığı faydaların yanında küreselleşmenin yol açtığı yeni tip krizler de mevcuttur. Yeni tip krizlere en önemli örneklerden biri finans piyasalarında yaşanan krizlerdir. Özellikle küreselleşmenin hız kazandığı 1990'lardan itibaren sermaye hareketliliğinin artışıyla finans alanında yaşanan krizlerin yaygınlaşarak birçok ülkeyi etkisi altına alması küreselleşme sonrası yeni tip krizlerin boyutunu göstermektedir. Finans krizleri haricinde yeni tip krizlere verilebilecek en güzel örneklerden biri de salgın hastalıklar olarak görülmektedir. Ulaşım teknolojisindeki gelişmelerle beraber insanın ve emek faktörünün hareketliliği artmakta, salgın hastalıklar geçmişte olmadığı kadar hızlı bir biçimde yayılmakta ve neredeyse bütün dünyayı etkilemektedir. Bu hastalıkların en günceli ise Covid-19 salgınıdır. Bu salgın, ekonomik, siyasi ve sosyal yönden dünyadaki hemen hemen her ülkeyi olumsuz şekilde etkilemiştir. Bu salgınla beraber liberal ekonomi politikaları ve serbest piyasa rejimi sorgulanmaya başlanmış, devletçi politikalar önem kazanmıştır. Meşruluğu tartışılmaya başlanan ulus devletler bu krizden güçlü şekilde çıkmıştır. Ulus devletlerin uygulamış olduğu maliye politikaları krizden çıkış için önemli bir adım olmuştur. Ayrıca krizin etkilerini bertaraf edebilmek ve krizin etkisiyle bozulan gelir dağılımını düzeltebilmek için servet vergileri tekrar gündeme getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Salgın, Kriz, Ulus Devlet, Maliye Politikası

¹ Arş. Gör., Kastamonu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, abdurrahmankaya@kastamonu.edu.tr, <http://orcid.org/0000-0002-8869-5155>

Article Type : Research Article
Date Received : 17.05.2023
Date Accepted : 05.10.2023

<https://doi.org/10.29029/busbed.1298580>

NEW TYPES OF CRISES AFTER GLOBALIZATION: AN ASSESSMENT SPECIFIC TO COVID-19

Abdurrahman KAYA¹

ABSTRACT

With globalization, the crises in the world have begun to transform. In addition to the benefits it provides in many aspects such as the spread of labor and capital mobility and the reduction of transportation and communication costs, there are also new types of crises caused by globalization. One of the most important examples of new types of crises is the crisis in the financial markets. Especially since the 1990s, when globalization gained momentum, the spread of crises in the field of finance with the increase in capital mobility and the effect of these crises in many countries shows the extent of new types of crises after globalization. Apart from financial crises, one of the best examples that can be given to new types of crises is seen as epidemic diseases. With the developments in transportation technology, the mobility of people and labor factors increases, so epidemics spread faster than in the past and affect almost the whole world. The most recent of these diseases is the Covid-19 pandemic. This pandemic has negatively affected almost every country in the world economically, politically and socially. With this pandemic, liberal economic policies and free market regime began to be questioned, and statist policies gained importance. Nation-states, the legitimacy of which has begun to be debated, emerged from this crisis strongly. Fiscal policies implemented by nation states have been an important step to get out of the crisis. In addition, wealth taxes were brought to the agenda again in order to eliminate the effects of the crisis and to correct the distorted income distribution due to the crisis.

Keywords: Globalization, Pandemic, Crisis, Nation State, Fiscal Policy

¹ Research Assistant, Kastamonu University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, abdurrahmankaya@kastamonu.edu.tr, <http://orcid.org/0000-0002-8869-5155>

1. GİRİŞ

Küreselleşmeyle birlikte ekonomik, siyasi ve toplumsal açıdan birçok dönüşümün meydana geldiği ve bu dönüşümlerden neredeyse dünyadaki tüm ülkelerin etkilendiği bilinmektedir. Bunun en önemli sebebi ise ulaşım ve iletişim alanında yaşanan sıra dışı gelişmeler ve teknolojinin hiç olmadığı kadar büyük bir hızla yaşamları etkilemesidir. Küreselleşmeyle beraber daha çok ekonomik hayatta ve kapitalist sistemlerde yaşanan krizler ve tehditler ön plana çıksa da özellikle 2019 yılının sonlarından itibaren dünya gündeminde kendine önemli bir yer bulan Covid-19 salgını ile birlikte krizlerin sadece ekonomik boyutu değil siyasi ve toplumsal boyutu da önemli hâle gelmiştir. Teknolojideki ve ulaşım faaliyetlerindeki gelişmelerle beraber bireylerin ve emek faktörünün artan mobilitesi nedeniyle salgın hastalıkların yayılma hızı büyük ölçüde artmış ve neredeyse dünyadaki her ülkeyi tehdit etmiştir. 2002 yılında Çin’de ortaya çıkan SARS virüsü, 2009 yılında Meksika’da ortaya çıkan Domuz Gribi ve 2013’te Batı Afrika ülkelerinde zirvesini yaşayan Ebola virüsü küreselleşme sonrası salgın hastalıklara en iyi örneklerden olmuş, 2019 sonlarında ortaya çıkan Covid-19 salgını ise dünya ülkelerini birçok açıdan derinden etkilemiştir. Milyonlarca kişinin yaşamını yitirmesine neden olan bu salgın aynı zamanda sağlık sistemleri ve sosyal güvenlik sistemleri üzerindeki yükü çoğaltmış, kamu harcamalarının artmasına neden olmuştur. Ayrıca üretimin yavaşlaması ancak tüketimin ve halkın taleplerinin daha da artması birçok ülkenin emisyon gelirlerine başvurmasına ve enflasyon oranının yükselmesine yol açmıştır. Bu salgının dünyanın en önemli ihracatçısı ve tedarikçisi konumundaki Çin’de meydana gelmesi tüm dünyada mal ve hizmet erişiminin aksamasına ve taleplerin karşılanamamasına sebep olmuştur. Küreselleşmeyle beraber gücünü artıran liberal ekonominin tüm bu sebeplerden ötürü sekteye uğraması, ulus devletlerin gücünün tekrardan hatırlanmasına ve devletin ekonomiye müdahalesinin şart olduğunun bilincine varılmasına fayda sağlamıştır. Salgın döneminde özellikle sağlık harcamalarının ve buna bağlı olarak kamu harcamalarının artırılması, devletlerin sağladığı kredi ve hibelerle üretimin devam ettirmeye çalışılması, ulus devletin ekonomideki rolünün daha iyi anlaşılmasına etki etmiştir. Liberal ekonominin güçlü bir şekilde savunulduğu bir dönemde sosyal devlet harcamalarının artması, salgının olumsuz etkilerini bertaraf edebilmek için para ve maliye politikalarına başvurulması, üretimin bazı aşamalarının devlet tarafından üstlenilmesi, piyasa ekonomisinin kırılganlığını ve liberal ekonominin zayıflıklarını göstermiştir. Küreselleşme sonrası ortaya çıkan yeni tehditlerden biri olarak değerlendirilen bu salgının piyasaları olumsuz etkilemesi ve devletin ekonomideki rolünü artırması, liberal ekonomi anlayışına olan güveni sarsmıştır. Covid-19 ile birlikte ortaya çıkan tehditlere ve sorunlara piyasa ekonomisinin cevap verememesi ve dolayısıyla devletin ekonomiye müdahalesi, kamu harcamalarını ve buna bağlı olarak likidite ihtiyacını ciddi ölçüde artırmıştır. Bu ihtiyacın giderilmesi noktasında bazı ülkeler para basma yöntemini benimserken bazı ülkeler de borçlanma yoluna gitmiştir. Bu durum devletlerin büyük bir mali külfet altına girmesine, uzun vadede birçok ülkede ekonomik krizlerin yaşanmasına ve toplumsal refahın düşmesine sebep olmuştur. Bu çalışmada küreselleşmeyle beraber ortaya çıkan yeni tip krizlerden olan salgın hastalıklar irdelenmiş ve Covid-19 özelinde bu salgın hastalıkların dünya ekonomileri üzerindeki etkisinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda dünyada ve Türkiye’de Covid-19 döneminde uygulanan ekonomi politikaları analiz edilmiş ve salgınla mücadele noktasında ulus devletlerin rolünün ön plana çıktığı ve neredeyse her kriz döneminde olduğu gibi maliye politikalarına ağırlık verildiği görülmüştür. Ayrıca olağanüstü koşullarda uygulanmış olan olağanüstü servet vergilerinin tekrar gün yüzüne çıktığı ve tartışmaya açıldığı sonucuna da ulaşılmıştır.

2. KÜRESELLEŞME

Küreselleşmenin tanımı ve tarihçesiyle ilgili olarak birçok düşünür ya da araştırmacı görüş öne sürmüş olsa da bu kavramın etimolojisine bakıldığında aslında nispeten yeni bir kavram olduğu görülmektedir. Marshall McLuhan’ın 1962 yılında yayınladığı Gutenberg Galaksisi adlı eserinde kitle iletişim araçlarının insanlar arasındaki mesafeyi ortadan kaldırıp toplumları küresel bir kabile haline getirmesine, bu toplumların yaşadığı dünyayı ise küresel bir köy şeklinde tanımlamasına ithafen küresel köy kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Ayrıca bu kitabında McLuhan, küresel bağlam ve küresel ölçek gibi ifadeleri de kullanmıştır. Bu tanımlamalar günümüzdeki küreselleşme tanımını tam olarak yansıtmaya bile özellikle 1990’lardan sonra küreselleşme kavramı yaygınlaşmaya ve akademi ve iş dünyasında çokça kullanılmaya başlanmıştır. 1990’lı yılların başında çok fazla önem verilmeyen küreselleşme çalışmaları, 90’ların sonundan itibaren fazlaca ele alınmıştır (Robertson, 1992).

Küreselleşme çalışmaları artmış olsa bile küreselleşmenin tanımı ve kapsamı noktasında herhangi bir uzlaşıya varılamamıştır. Giddens (1991) küreselleşmeyi, sosyal ilişkilerin dünya çapında yoğunlaşması ve dünya üzerinde birbirlerinden binlerce kilometre uzaklıkta yaşayan insanların kaderlerinin artık birbirine bağlı olması şeklinde açıklamaktadır. Robertson ise küreselleşmeyi, dünyanın küçülmesi ancak dünya bilincinin artması şeklinde tanımlamaktadır (Robertson, 1992: 8). Giddens ve Robertson haricinde küreselleşmeyi çok daha kapsamlı bir şekilde tanımlayan kişi antropolog Appadurai olmuştur. Appadurai’ye göre küreselleşme, beş alanda meydana gelen akıştaki artış ve bunların yaygınlaşmasıdır. Appadurai, bu beş alanı ideo alan, tekno alan, finans alan, etno alan ve medya alan olarak tanımlamaktadır. Bu ayrımında ideo alan insan hakları ve demokrasi gibi fikirlerin yayılmasını, tekno alan ise teknolojik gelişmelerin insanları birbirine bağlamasını ve bağımlı hale getirmesini

tanımlamaktadır. Finans alan sermayenin çeşitliliğinin artışı ve giderek serbestçe yayılmasını ve akışkan hale gelmesini, etno alan insanların turizm ve göç dolayısıyla artan insan hareketliliğini ve medya alan ise internet veya diğer iletişim araçlarıyla birlikte bilgi akışının sınırsızla yakın seviyelere gelmesini nitelemektedir (Appadurai, 1996). Appadurai'den esinlenen Ritzer ise insanların, objelerin, mekânın ve bilginin bütün dünyayı kapsamı ve bu unsurların artan hareketliliği ve akışkanlığı olarak küreselleşmeyi tanımlamaktadır (Ritzer & Dean, 2015). Held ve McGrew ise küreselleşmeyi sınırlar arasındaki mal, bilgi, sermaye ve insan akışkanlığı şeklinde açıklamakta ve bu akışkanlığı iletişim ve teknolojideki gelişmeler gibi fiziksel, serbest ticaret ve yatırım düzenlemeleri gibi normatif ve İngilizce dilinin küresel bir dil haline dönüşmesi gibi sembolik altyapılarla bağlantılı olarak incelemektedir. Held ve McGrew'e göre bu akışkanlıklar ve bağlantılar rastgele değil, birbirine bağlı ve bağımlı hale gelmiş toplumlar ve ülkeler arasında yerleşik ve devamlı olarak addedilmektedir (Held & McGrew, 2003).

Küreselleşmenin tanımıyla ilgili çeşitliliklerin yanında küreselleşmenin başlangıcıyla ilgili de farklı görüşler ileri sürülmektedir. Bazı düşünürler küreselleşmenin tarihini çok eski yıllara hatta sanayileşme döneminin hemen sonrasına kadar götürürken bazı düşünürler ise milenyum sonrasında küreselleşme olgusunun şekillendiğini söylemektedir. Robertson (1992), küreselleşme olarak adlandırabileceğimiz bu sürecin belli kesintiler yaşasa bile yüz yıllardır devam etmekte olduğunu ve 15. yüzyıldan 18. yüzyılın ortalarına kadar birey ve insanlık düşüncelerinin ortaya çıktığı dönemde tek dünya düşüncesinin yerleşmeye başladığını ifade etmektedir. Kimi düşünürler de 1870-1914 aralığını 1. Küreselleşme dalgası olarak ele almaktadır (Oran, 2001: 5). Giddens ise günümüz gelişmelerini eski dönemdeki gelişmelerden ayırarak 1960'larda başlayan iletişim devriminin, bilgi ve fikir akışındaki hızlanmanın önemine değinmektedir (Hutton & Giddens, 2000). Literatürde kabul gören ise 1970'li yılların sonlarından itibaren başlayan küreselleşme sürecinin 80'li ve 90'lı yıllardan itibaren hızını artırdığı ve 2000'lerden sonra ise küreselleşmenin zirve yaptığına dair görüşlerdir. Bunda 1970'lerden sonra gelen sermaye, mal, emek, bilgi akışının artışı ve bütün toplumları ve dünyayı içine alan karşılıklı bağımlılık ve bağlantılılık çok fazla önem arz etmektedir (Kaya, 2020: 223).

Berlin Duvarı'nın 1989 yılında yıkılması ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin 1991 yılında dağılmasıyla birlikte dünyada Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ve dünyanın iki kutuplu yapıdan kurtulması da küreselleşme süreci açısından çok önemlidir. İletişim ve ulaşım imkânlarının artması, teknolojik gelişmelerin hızlanması, iktisadi, siyasal, sosyal ve kültürel ilişkilerin çoğalarak artması, devletçi politikalarından serbest piyasa ekonomisine geçilmesi, emek ve sermayenin akışkanlığının artması, ulus devletlerin ekonomideki rollerinin azalması ve özel sektörün ekonomideki etkinliğinin artmasıyla beraber dünya farklı bir yöne doğru kaymaya başlamıştır. Bütün dünyayı kapsayan bu ani ve etkin değişimler küreselleşme olarak tabir edilmeye başlamıştır. Bilhassa bilgi teknolojisinde yaşanan inanılmaz ilerlemeler ve yeni buluşlar işlem maliyetlerini çokça azaltmıştır. Ulaşım ve iletişim alanındaki teknolojik gelişmelerle birlikte emek ve sermayenin mobilitesi ülke sınırlarını aşmaya başlamış, lojistik maliyetleri düşmüştür. Gümrük anlaşmalarıyla beraber de ticarete sınırlar kaldırılmıştır. Sermaye ve para piyasalarındaki liberalizasyonla birlikte ülke içinde uygulanan maliye ve para politikaları küresel ölçekte ve dünyadaki gelişmelere paralel şekilde dönüştürülmeye çalışılmıştır. Ülke ekonomileri için ithalat ve ihracat çok fazla önem arz etmeye başlamış, ülkedeki döviz miktarı para ve maliye politikalarını etkiler vaziyete ulaşmıştır. Son dönemlerde ülke ekonomileri diğer ülke ekonomileriyle olan iktisadi münasebetlerinde liberal, dışa açık, dünya konjonktürüne uygun politikalar izlerken, ülke içinde merkezi yönetimin yetkileri azaltılmış, siyasi ve iktisadi manada mahalli idarelerin yetkilerinin genişletildiği, özel sektörün ağırlığının arttığı bir anlayış hâkim olmuştur (Kaya, 2021: 79-80).

Küreselleşme ile birlikte iktisadi, siyasi ve sosyal anlamda bireylerin ve ülkelerin çeşitli faydalar sağladığı, birçok ülke ekonomisinin geliştiği ve dönüştüğü kabul edilse de küreselleşmenin doğurduğu ekonomik tehditler azımsanmayacak seviyede kabul edilmektedir. Küreselleşmeyle birlikte iktisadi, siyasi ve sosyal alanda yeni sorunlar ortaya çıkmakta ve ulus devletler bu sorunları çözmede yetersiz kalmaktadır. Çünkü dünyayla entegre olan ülkelerin küreselleşme sonrası oluşabilecek sorunları kendi başına çözebilmesi çok zor gözükmektedir. Artık küreselleşmeyle birlikte yeni tip krizler ve salgın hastalıklar yaşanmakta ve bunları önlemek ya da çözmek için ulus devlet politikaları yetmemektedir. Küreselleşmenin doğurmuş olduğu yeni tip krizlere en güncel örneklerden biri de 2020 yılından itibaren dünyayı kasıp kavuran Covid-19 pandemisidir. Küreselleşme sonrası belki de en ciddi krizlerden biri olan bu pandemi; ekonomik, siyasi ve sosyal olarak birçok dönüşümü beraberinde getirmekte ve yeni bir hayat tarzının ve yönetim anlayışının oluşmasına neden olmaktadır.

3. KÜRESELLEŞME SONRASI YENİ TİP KRİZLER

Küreselleşme sonrası dünyada yaşanan krizlerin yapısı da dönüşüme uğramıştır. Küreselleşme öncesinde daha çok yerel ya da ulusal alanla sınırlı kalan krizler, küreselleşme sonrasında yayılım hızını artırmış ve çok çabuk bir şekilde dünyanın neredeyse her ülkesini etkiler duruma gelmiştir. Daha önce de bahsedildiği gibi finans piyasalarında ortaya çıkan değişimler ve finansal sermaye hareketliliğinde meydana gelen kolaylıklar küreselleşmenin en önemli etkilerinden biri olarak görülmektedir. Bilişim ağlarıyla finansal piyasaların birbirleriyle sıkı bir ilişki içinde olması sermayenin çok çabuk bir biçimde ülkelerden çıkışına olanak tanımaktadır.

1990'lı yıllarda Asya ülkelerinde ve Rusya'da yaşanan ekonomik krizler küreselleşme sonrası yaşanan yeni ekonomik tehditlere en iyi örneklerden kabul edilmektedir. Teknolojik gelişmelerin ve bilgi işlemlerinde yaşanan gelişmelerin uluslararası finans piyasalarını fazlasıyla etkilemesi, en küçük bir olumsuzluğa karşı bu piyasaların reaksiyon göstermesi, krizlerin yayılım alanını genişletmekte ve kısa süre içinde örneğin Asya'da çıkan bir kriz neredeyse tüm yerküreye yayılabilmektedir (Saygılıoğlu vd., 2005: 8). Küreselleşme sonrası yeni tip krizlerden olan finans krizlerine yönelik en etkili açıklamalardan birini de Giddens yapmaktadır. Giddens'a göre bireysel yatırımcılar, fon yöneticileri, büyük şirketler ya da bankacılar küreselleşmeyle beraber büyük ölçekli sermayelerini tek bir tuşa dokunarak bir ülkeden başka bir ülkeye taşıyabilmektedir. Bunun sonucunda da görünürde sağlam olarak nitelenen ekonomiler Asya Krizi'nde olduğu gibi yeni tip krizlerle karşı karşıya kalabilmektedir (Giddens, 2000: 22). Ayrıca kısa vadeli sermaye hareketlerinin gelişmekte olan ülkelere kayması, o ülkeler lehine net kaynak transferi anlamına gelse bile bu mekanizmaya yol açan yüksek faiz oranları, büyük boyutlarda artık aktarımı sonucunu doğurabilmektedir. Söz konusu ülkelerin dış hesapları, spekülasyon sermaye girişlerine yapısal olarak bağımlı hâle geldiklerinde ise gelişmekte olan ülkelere piyasalar, finansal canlılık-finansal kriz-sermaye kaçıışı döngüsüne girebilmekte ve net kaynak aktarımı ters yönde seyredilmektedir (Boratav, 2022: 41). Bu durum küreselleşme sonrası kolaylaşan sermaye hareketliliğinin özellikle gelişmekte olan ülkelere krizlere yol açmasına neden olabilmektedir.

Küreselleşme sonrası ortaya çıkan yeni ekonomik krizler için Friedman, domino teorisi ibaresini kullanmıştır. 1994'ten sonra dünyada meydana gelen birçok kriz Avrupa'dan Asya'ya ve Latin Amerika'ya kadar birçok ülkeye yayılmıştır (IMF, 2002: 7). 1995 Meksika ve 1997-98 Güneydoğu Asya krizleri buna yerinde örneklerdir. Her iki kriz de benzer bir gelişim göstermiştir. Ulusal para birimlerinin dolar bağlantısı yüzünden ciddi düzeylere yükselen ticaret açıkları, ulusal paranın devalüe edilmesine yol açarak krizleri başlatmış, bu durumu kısa vadeli sermayenin ülkeden kaçıışı ve güçlü olmayan finans piyasalarının çöküşü izlemiştir (Camacho & Nieto, 2010: 230). Küreselleşmeyle birlikte ortaya çıkan bu yeni krizler, sistemik risk ve kriz gibi, bulaşma etkisi gibi yeni kavramları finans literatürüne sokmuştur. Özellikle 1980 sonrası artan küreselleşme hareketleri ve sermaye akışkanlığı dolayısıyla ekonomik krizlere karşı dünyadaki birçok ülke daha savunmasız duruma gelmiştir (Kovancılar & Miynat, 2008: 29).

Küreselleşme sonrası yeni ekonomik tehditlerin ortaya çıkması ve krizlerin tür değiştirmesinin nedenleri 90'lı yıllarda yaşanan gelişmelerle açıklanabilmektedir. Finans piyasalarının devlet müdahalesine daha fazla maruz kaldığı ve günümüze nazaran daha az liberal bir yaşamın benimsendiği 1970 ve 1980'li yıllarda daha çok ödemeler dengesiyle ilgili olarak ortaya çıkan eski tip krizlerle karşılaşılmakta iken özellikle 90'lı yıllarda bilgi teknolojisinde meydana gelen değişimler ve bunların finans piyasalarında ortaya çıkarmış olduğu yenilikler, sermaye hareketlerinin serbestleşmesi ve deregülasyon gibi yeni liberal anlayışın etkisini artırmasıyla birlikte gücünü artıran küreselleşme olgusu, yeni tip krizlerin ve ekonomik tehditlerin nedeni olarak görülmektedir (Yay vd., 2001: 15-20). Ayrıca sanayileşmenin yerini finansallaşmaya bırakması yeni tip krizlerin artışına zemin hazırlamaktadır. Dolayısıyla bir yandan ticarete açık üretken sektörlerin geri planda kalmasına, bir yandan da aşırı rezerv birikimine ve ulusal tasarruf hacminin daraltılmasına yol açan bu süreç, ulusal kaynakların verimli dağıtılmasına engel olarak, düzensiz ve istikrardan yoksun bir büyüme trendine neden olmaktadır. Reel üretim sektörlerinde yaratılan bu düzensizliğe ilaveten merkez bankalarının para otoritesi işlevi giderek azalmakta, ulusal ekonominin para piyasaları da dış faktörlerin spekülasyon dalgalarına altında kontrol edilebilir olmaktan çıkmaktadır. Bu süreçte ulusal mali piyasalar git gide kısa vadeli sermaye akımlarının denetimine girmekte ve bu akımların yönüne bağlı olarak suni bir şişme ve daralma salınımı göstermektedir. Bu şekilde reel üretim sektörleri ve finans kesimi birbirinden bir hayli uzaklaşmakta ve aynı zamanda spekülasyon kârları besleyerek gelir dağılımının bozulmasına yol açmaktadır (Yeldan, 2001: 23-24).

Yeni ekonomik tehditler ve yeni tip krizler 1990'lı yıllarla sınırlı kalmamıştır. 2006 yılında ayak sesleri duyulmaya başlanan ve 2008 yılında zirveye ulaşan Mortgage Krizi neredeyse tüm dünyayı etkilemiş, birçok ülke uzun yıllar krizin etkisini üzerinden atamamıştır. Düşük gelirli ya da hiç geliri olmayan kimselere düşük faizden ev kredisi verilmesiyle başlayan ve bu kredilerin menkul kıymetleştirilmesiyle devam eden süreçte oluşan emlak balonunun Amerikan Merkez Bankası'nın faiz artırımına gitmesi sonucu patlaması ve bunun türev piyasalardaki menkul kıymet fiyatlarını düşürmesiyle kendini gösteren krizde emlak fiyatları ve menkul kıymetlerin fiyatı düşmüştür. Bunun sebebi de krediyle ev alanların faiz artırımının sonrasında kredisini ödeyemediği için emlakların satılmak istenmesi ve bunun emlak arzını artırması ve bu sebeple emlak fiyatlarının dip yapması ve buna bağlı olarak da türev piyasalarda satılan menkul kıymetlerin değerlerinin düşmesi ve bunun finans piyasalarını olumsuz etkilemesi olarak belirtilebilmektedir. Bunların haricinde gelişmiş ülkelerde meydana gelen bu durgunluk dolayısıyla özellikle gelişmekte olan ülkelerin yaptığı ihracat düşmüş, neredeyse tüm dünyada talep darlığı yaşanmıştır. Türev piyasalarda satılan menkul kıymetlerin birçok ülkeye yayılması o ülkelerdeki finans sektörlerinin de zarar görmesine neden olmuştur (Susam, 2020: 189-194). Finans ve bankacılık sistemindeki gelişmelere paralel olarak ortaya çıkan bu kriz dünyaya çok hızlı bir şekilde yayılmış ve gelişmiş ya da gelişmemiş olsun neredeyse tüm ülke ekonomilerini etkilemiştir. Bu krizle birlikte dünyada birçok banka ve finans kuruluşu iflas etmiş, birçok ülke borç sarmalına girmiştir. Aynı zamanda bu kriz sürecinde başta en liberal ülkelerden biri olarak kabul edilen ABD

olmak üzere birçok ülke kurtarma operasyonlarına girişmiş ve bazı bankaların batışını önlemiştir (Yeldan, 2009: 11). Küresel sermayenin girmiş olduğu riskleri devletin üstlenmesi ise uzun vadede toplumun ağır vergi yükleriyle karşılaşmasına ve daraltıcı politikalara maruz kalmasına neden olmuştur.

Küreselleşme sonrası yeni tip krizlerden biri de ticaret savaşları olarak belirtilebilmektedir. Özellikle ABD ile Çin arasında yaşanan ticaret savaşları neredeyse bütün dünyayı etkiler hale gelmektedir. ABD'nin Doğu ve Güneydoğu Asya'ya asker konuşlandırması, ABD'nin Çin'i varoluşsal bir tehdit olarak AB ülkelerine ve NATO'ya tanımlamak istemesi, Kuşak ve Yol Projesi kapsamında Çin'in birçok ülkeyi kendine bağımlı hale getirmeye çalışması, Çin'in Rusya ile yaklaşması (Oğuzlu, 2020: 451), Çin'in ulusal parası üzerinde yapmış olduğu devalüasyonlar ve ABD'nin buna tepkileri başta AB ülkeleri olmak üzere birçok ülkeyi yakından ilgilendirmektedir. ABD ve Çin arasındaki küresel rekabet sadece bu iki ülkeyle sınırlı kalmamakta, küreselleşmenin etkisiyle neredeyse tüm dünyayı etkilemektedir.

3.1. Küresel Ölçekte Salgın Hastalıklar

1990'larda yaşanan krizler ya da 2008 Mortgage Krizi yeni tip krizlere yerinde örneklerdir. Ancak bu krizlerin yanında dünyayı ve toplumları sadece ekonomik açıdan değil, siyasi, sosyal ve kültürel birçok açıdan etkileyen yeni tehditler de küreselleşmeyle beraber ortaya çıkmış ve hız kazanmıştır. Ulaşımındaki ve teknolojideki gelişmelerle birlikte insanların ve emek faktörünün akışkanlığının ve hareketliliğinin artması, dünyanın her yerine seyahatleri makul fiyatlarla yapma imkânı doğurmuş, aynı zamanda beyin göçünü ya da emek göçünü de beraberinde getirmiştir. Bu akışkanlık ve hareketlilik de salgın hastalıkların yayılmasını hızlandırmıştır. 2002 yılında Çin'de ortaya çıkan ve birçok ülkeye yayılan SARS Virüsü, 2009 yılında Meksika'dan dünyaya yayılan Domuz Gribi, 2013'te Batı Afrika'da ortaya çıkan ve birçok ülkeye yayılan Ebola Virüsü bu salgın hastalıkların yakın dönemdeki çarpıcı örneklerini teşkil etmektedir. 2019 yılının sonlarında Çin'de ortaya çıkan ve bütün dünyayı etkisi altına alan Covid-19 pandemisi ise öncelikli olarak yaşatmış olduğu can kayıplarıyla, sonrasında ülkelerin sağlık sistemlerinde meydana getirdiği çöküntülerle ve ülke ekonomilerini içinden çıkılması güç bir krize sürüklemesiyle küreselleşme sonrası dünyanın görmüş olduğu en büyük krizlerden biri olarak kabul edilmiştir. Etkileri hâlâ süren bu kriz, küreselleşme sonrası yeni tip krizlere belki de en iyi örnek olarak kabul edilmektedir. İnsan hareketliliğinin ve emeğin akışkanlığının iyice arttığı bir dönemde meydana gelen bu salgın, neredeyse tüm dünyayı ve neredeyse tüm ülke ekonomilerini dramatik olarak etkilemiştir. Bu salgının etkileri sadece ekonomik etkilerle sınırlı kalmamış, siyasal, kültürel, toplumsal açıdan birçok dönüşümü de beraberinde getirmiştir (Kaya, 2021: 113-114).

3.1.1. Covid-19 Pandemisi

2019 yılının sonlarından itibaren ismini duyurmaya başlayan Covid-19 Salgını ile birlikte dünyadaki neredeyse tüm ülkeler ekonomik, siyasi ve sosyal anlamda birçok zorlukla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Çin'in Hubei eyaletinin Wuhan kentinde ortaya çıkan bu virüs küreselleşmenin en yoğun yaşandığı dönemde küreselleşmenin olumsuz bir getirisi olarak kayıtlara geçmiştir. Bu virüs sadece ülke ekonomilerini değil, insan hayatının gündelik işleyişini bile olumsuz etkilemiştir. Birçok ülkede uygulanan sokağa çıkma yasaklarıyla birlikte çoğu yaşamsal faaliyet gibi iktisadi faaliyetler de zarar görmüştür. Bilhassa bazı sektörlerde üretimin durması ya da durma noktasına gelmesi, birçok üründe ihracat ve ithalatın yasaklanması ülke ekonomilerini darboğazlara itmiştir. Üretim durmasına ya da durma noktasına gelmesine karşın tüketimin yavaşlamaması hatta bazı sektörlerde artması bu darboğazları körükleyen etmenlerden biri olmuştur. Üretim olmadan tüketim yapılması bu harcamaların emisyon gelirleriyle karşılanmasına ya da var olan rezervlerin eritilmesine neden olmuş, bu olumsuz etkilerin bertaraf edilebilmesi için para ve maliye politikalarına umut bağlanmıştır (Pehlivan vd., 2021: 106).

Covid-19 pandemisi döneminde birçok iş yeri kapanmış ya da kısmi çalışma temposuna geçmiştir. Bu yüzden de işten çıkarmalar ya da ücretsiz izin verme gibi durumlar artmıştır. İnsanların işinden ayrılması ya da üretim faaliyetlerinin durması ise tüketimi etkilememiştir. Talep esnekliği sıfır olan ürünlerin tüketiminde zaten bir azalma olması beklenmemekle birlikte belli başlı mal ve hizmet ürünlerinde (maske, kolonya, temizlik ürünleri gibi) talep artışı yaşanmıştır. Bu dönemde devletler, işinden ayrılan ya da ücretsiz izne çıkan bireylere çeşitli yardımlarda bulunmuş, kredi ve hibelerle destek vermiştir. Reel üretimin ciddi ölçüde düştüğü böyle bir konjonktürde yapılan bu tarz desteklemeler bütçe üzerinde yük oluşturmuş, enflasyonu körüklemiş ve satın alma gücünün azalmasına neden olmuştur. Üretimi yavaşlayan bazı ürünlerde meydana gelen talep fazlası bu ürünlerin fiyatlarının artmasına neden olmuştur. Bu ürünler genelde teknolojik ürünler (otomobil, cep telefonu, bilgisayar) olmakla beraber hijyen ürünlerinde de bu tarz fiyat artışlarına rastlanmıştır.

Yukarıda bahsedilen şekilde Covid-19'un ekonomi üzerinde birçok olumsuz etkisi bulunmaktadır. Ancak bu etkilerin belki de en önemlisi sağlık sistemlerinde ve sağlık harcamalarında kendini göstermektedir (Şen, 2021: 74). Özellikle sosyal devlet ilkesini benimsemiş birçok ülke bu salgın sürecinde salgın hastalığın önlenmesi, salgınla mücadele edilebilmesi ve salgına yakalananların tedavi edilebilmesi amacıyla büyük ölçekli kamu harcamaları yapmıştır. Bu süreçte devletin yapacağı bazı kamu harcamalarında kesintiye gidilmiş ve sağlık

harcamalarına daha fazla ödenek aktarılmıştır. Salgın boyunca devletlerin ihtiyaç duydukları maske, oksijen tüpü, test ve tanı kitleri, aşılardan gibi olağanüstü sağlık harcamaları bütçeler üzerindeki yükü hiç hesapta olmayan bir şekilde artırmıştır (Pehlivan vd., 2021: 107). Ayrıca bu süreçte özellikle sağlık sektörü çalışanlarının salgından etkilenerek yaşamlarını yitirmesi ve yetişmiş insan gücünün yani beşeri sermayenin kaybı, uzun vadeli sıkıntılar doğurabilecek bir hasara neden olmuştur.

3.1.2.1. Ulus Devletlerin Artan Önemi

Küreselleşmenin, neoliberalizmin tipik bir sonucu olarak ulusal sınırların her açıdan aşınmasını ve ulus devletlerin ölümünü vadetmesi oldukça dikkat çekici kabul edilmiştir. Hatta küreselleşmenin finans, bilgi, iletişim, kültür gibi alanlar üzerinde etkisini hızla göstermesiyle de ulus devletlerin ölümünün beklenenden daha erken gerçekleştiği söylenmiştir (Fine & Milonakis, 2014: 275). 2008 Mortgage Krizi ile birlikte ise ulus devletlerin yeri ve önemi bir kez daha tartışılmaya başlanmış, ölümü vadedilen ulus devletlere belki de hiç olmadığı kadar ihtiyaç duyulmuştur. Büyük bir krizde ulus devletlerin ve onların uyguladığı politikaların ne denli önemli olduğu anlaşılmıştır. 2008 Mortgage Krizi'nden sonra ulus devletlerin önemini, ulus devletlerin ölmediğini gösteren ve yeni tip krizlerden biri olarak kabul edilen Covid-19 salgını yaşanmış ve bu kriz piyasa ekonomisinin çaresizliğini net bir şekilde göstermiştir.

Covid-19 salgını küreselleşme sonrası ortaya çıkan ekonomik tehditlerin en önemlilerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bundan sadece tedarik zincirini bozması, bireylerin ve firmaların mal ve hizmete ulaşma noktasında zorluklar yaşanması, arz ve talep dengesizliklerinin meydana gelmesi anlaşılmamaktadır. Daha büyük bir perspektiften bakıldığında dışarıya açık liberal ekonomilerin, küreselleşme sonrası adeta büyük bir köy haline gelen dünyanın, ulus ötesi şirketlerin kırılabilirliğinin ne kadar çok olduğu da anlaşılmaktadır. Birçok ülkenin Çin gibi üretim devlerine muhtaç olarak yaşamasının kendi ülke halkları açısından ne büyük bir risk olduğu ve üretim konusunda, krizden çıkış noktasında ulus devletlerin uygulamış olduğu sosyal, siyasi ve ekonomik kararların önem derecesinin büyüklüğü de birçok düşünür, araştırmacı ve akademisyen tarafından kabul edilmektedir.

Covid-19 salgını sonrasında küreselleşme sürecinin ve liberal ekonomi anlayışının tartışıldığı gözlenmektedir. Serbest piyasa ekonomisi ve küreselleşme olgusu, Covid-19 ile birlikte olumsuz görüşlerin hedefi haline gelmektedir. Başta Çin olmak üzere tedarik zincirinin zirvesinde yer alan birçok ülkenin ekonomik yapısında çıkabilecek sorunların ya da bu ülke ekonomilerindeki üretim noktasında meydana gelen her yavaşlamanın dünyanın diğer geri kalan ülkelerini olumsuz etkileyeceği görüşü yayılmaya başlamaktadır. Bunun sebebi de sermaye ve insan hareketliliğini artıran, mesafeleri kısaltan küreselleşme olgusu ve küreselleşmenin doğurduğu tehditlerden biri olan Covid-19 olarak kabul edilmektedir (Oğuzlu, 2020: 446).

Küreselleşme süreciyle birlikte birçok mal ve hizmet ülke sınırları dışında üretilmekte, özellikle çokuluslu şirketler kâr maksimizasyonu için üretim maliyetlerinin daha düşük olduğu ülkelerde üretimlerini sürdürmektedir. Bu durum kendi içinde belli riskleri de beraberinde getirmektedir. Özellikle Covid-19 döneminde maske, oksijen tüpleri, ilaç ve tanı kitleri gibi ürünleri kendi içinde üretemeyen ülkeler önemli risklerle karşı karşıya kalmıştır. Ayrıca Covid-19 salgınıyla birlikte küresel tedarik zincirinde yaşanan aksaklıklar birçok ülke ekonomisinin yavaşlamasına ya da durmasına sebep olmuştur. Küreselleşme sonrası yeni tip krizlerden biri olan Covid-19 ile beraber gelen bu riskler, ilerleyen yıllarda üretimin ulus devletler sınırları içinde yapılmasına ve dışarıya daha az bağımlı olunmasına yönelik istekleri artırmıştır. Ulus devletler stratejik anlamda hayati öneme sahip olan mal ve hizmetleri kendi içinde üretme ya da kendilerine daha yakın bölgelerden bu ürünleri ithal etmeye eğilimli olmaktadır. Ayrıca ekonomik kırılabilirlikleri önlemek ve krizin etkilerini bertaraf edebilmek açısından devletler ekonomiye daha fazla müdahale etmektedir. Öz kaynaklarla üretim yapabilmek ve ekonomik büyüme açısından başka ülke pazarlarına bağımlı olmamak, pandemiden sonra yeniden tartışılmaktadır (Oğuzlu, 2020: 446).

Küreselleşme sürecinin ciddi manada gelir eşitsizlikleri doğurduğu ve ulus devlet-demokrasi ilişkisini zedelediği yönünde eleştiriler bulunmaktadır (Kutlu, 2021: 348-350). Zengin ile fakir arasındaki uçurumun artması ve özellikle alt gelir gruplarında ciddi refah düşüşleri yaşanması bu eleştirileri haklı göstermektedir. Covid-19 salgınına bertaraf etmek için getirilen birçok tedbir de ekonomilerde büyük daralmalara yol açmakta ve bundan özellikle alt gelir grupları daha fazla etkilenmektedir (Atabay Kuşçu & Sheikhı, 2023).

Küreselleşmeyle birlikte çokuluslu şirketlerin kararlarının neredeyse ulus devletlerin kararlarından daha etkili olduğu bir dönem yaşanmakta ve bu durum bireylerin tepkisine neden olmaktadır. Son yıllarda egemenliğin tekrar ulus devlet üzerinde olması gerektiğine inanan siyasi hareketler ve partiler güç kazanmaktadır. Liberal olmayan görüşler son dönemlerde popüler olmakta ve Covid-19 sonrası dönemde de bu görüşlerin öneminin artması beklenmektedir. Sağlık, ekonomik refah, güvenlik gibi ihtiyaçların yerel ya da ulusal düzeyde sağlanmasının daha mantıklı ve gerekli olduğuna dair görüşler güç kazanmaya başlamaktadır. Covid-19 döneminde salgınla mücadeleye yönelik olarak atılan önemli adımların daha çok ulusal düzeyde olduğu, küresel ölçekte ise iş birliğinin ve koordinasyonun eksik kaldığı görülmektedir. Dünya Sağlık Örgütü, Avrupa Birliği, G-7 gibi toplulukların salgın sürecinde liderlik rolünü yeterince yapamadıkları gözlenmektedir. Tüm bunların sonucunda bireyler,

fiziksel güvenlikleri ve ekonomik refahları bağlamında önemli ve dış dokunur tedbirleri kendi ülkelerinden bekler hâle gelmektedir.

3.1.2.2. Maliye Politikalarının Kurtarıcılığı

Covid-19 salgınıyla beraber ülke ekonomilerinin yaşamış olduğu daralma ve dünya ekonomisinin girdiği kriz neticesinde birçok ülke çeşitli para ve maliye politikalarını uygulamaya koyarak krizin etkilerini gidermeye çalışmıştır. Krizin etkilerini giderme noktasında maliye politikalarına daha fazla ağırlık verildiği görülmüş, en liberal kabul edilen ülkeler bile maliye politikalarına sığınmıştır. Liberal ekonomi politikasını benimseyen ülkelerin başında gelen ABD’de bile Covid-19 salgını neticesinde maliye politikaları ön plana çıkmış, devletçi uygulamalar görülmüştür (Pehlivan, vd., 2021: 122). Benzer şekilde mortgage krizi ve banka iflaslarında da devletin risk üstlenici olarak devreye girişi ve ekonomiye müdahalesi gözlenmiştir (Eğilmez, 2020). Bu durumlar liberal ekonominin her yeni tehditte ya da her yeni krizde devletçi politikalara bel bağladığının ve piyasada kendiliğinden bir denge olamayacağına göstergesi olmuştur.

Covid-19 salgını boyunca uygulanan maliye politikalarına bakıldığında ABD’de yardım paketleri, vergi iadeleri, işsizlik ödemelerinin artırılması, vergi ertelemeleri gibi önlemlerin alındığı görülmüştür. İngiltere’de ise destek ödemeleri, vergi ertelemeleri, zorunlu izne çıkartılan bireylerin maaşlarının belli bir oranının devlet tarafından ödenmesi gibi bazı politikalar benimsenmiştir. Covid-19 salgınının en çok etkilediği ülkelerden biri olan İtalya’da ise sağlık sistemine ekstra fon ayrılması, vergi ödemelerinin dondurulması ve ertelenmesi, ailelere ve KOBİ’lere gelir destekleri sunulması gibi mali önlemler alınmıştır. Covid-19 süresince maliye politikalarını en iyi kullanan ülkelerden biri de Almanya olmuştur. Almanya, iki defa ek bütçe kabul etmiş, düşük gelirli ve serbest meslek erbabını desteklemiştir. Ayrıca yerel yönetimlerin ekonomilerini desteklemek amacıyla onlara doğrudan yardımlarda bulunmuştur. Fransa da maliye politikalarını yoğun olarak kullanan ülkelerden olmuştur. Salgın sebebiyle üç kez bütçe değişikliği yapan Fransa, düşük gelirli ve serbest meslek erbapları için ödemeler yapmış, zor durumda bulunan firmaların kamulaştırılması için ek kaynak tahsis etmiştir. Prim ve vergi borçlarını da erteleyerek halkına destek olmaya çalışmıştır. Salgının olumsuz etkilerini yoğun bir biçimde hissedilen ülkelere karşı bir olan İspanya ise sağlık bakanlığı bütçesine ekstra kaynak ayırmış, kendi adına ve kendi hesabına çalışanlara olağanüstü yardımlarda bulunmuş, işsizlik ödeneği almayan vatandaşlarına geçici ödemeler yapmıştır. Arjantin ve Rusya gibi ülkeler ise vergi ödemelerinin ertelenmesi, servet vergilerinin ihdas edilmesi, çeşitli vergisel avantajlar getirilmesi gibi önlemler almışlardır. Avustralya da vergi ödemelerinin ertelenmesi, işsizlik ödeneklerinin artırılması gibi mali önlemler almıştır. Virüsün çıkış ülkesi olan Çin ise para politikalarına yoğun olarak başvurmuş da maliye politikalarını da etkin bir şekilde kullanmaya çalışmıştır. Hijyen ürünlerinde KDV’nin kaldırılması ve vergi muafiyetleri, özel sektörün yatırımlarını canlandırabilmek için altyapı harcamalarının artırılması gibi genişletici maliye politikalarını benimsemiştir. Türkiye de birçok ülke gibi Covid-19 salgınının etkilerini bertaraf edebilmek için maliye politikalarına ağırlık vermiştir. Üretimi destekleme politikalarıyla piyasaya ek likidite sağlamış, vatandaşa destek politikalarıyla kredi ve hibeler vermiştir. İstihdamı desteklemek için işten çıkarmaları belli süreliğine dondurmış, vergi ertelemeleriyle sektörlere destek olmuştur. (Karakaya, 2022; Pehlivan vd., 2021: 122-127).

Tüm bu ülke örnekleri göstermektedir ki Covid-19 salgınının olumsuz ekonomik etkilerini giderebilmek amacıyla genişletici maliye politikalarına yoğun şekilde ihtiyaç duyulmuştur. Vergilerin azaltılması, ertelenmesi, durdurulması gibi vergisel teşviklerin yanı sıra ailelere ya da düşük gelirli vatandaşlara yapılan desteklemeler, altyapı yatırımlarının ve sağlık harcamalarının artırılması gibi kamu harcamaları krizden çıkış için bir anahtar olarak görülmüştür. Maliye politikalarının dışında tabii ki para politikaları da uygulanmış ancak maliye politikalarının ağırlığı daha fazla olmuştur. Serbest piyasa ekonomisinin krizin etkilerini azaltma noktasında bir çözüm üretmediği görülmüş ve her kriz döneminde olduğu gibi devletçi politikalara ve özellikle genişletici maliye politikalarına sığınılmıştır.

3.1.2.3. Olağanüstü Servet Vergilerinin Tekrar Gündeme Gelmesi

Küreselleşmeyle beraber yaygınlaşan sermaye hareketliliği özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde finansal krizler sıklaşmasına yol açmış ve bu krizlerin faturası emeğin üstüne kalmıştır (Boratav, 2022: 43). Krizlerin etkisi genellikle daraltıcı politikalar ve yüksek vergilerle giderilmeye çalışıldığı için özellikle sabit gelirli vatandaşların yükü artmış, gelir dağılımında adalet bozulmuştur. Sermayedar sınıflar ise bu yükü daha az çekmiş, hatta kriz dönemlerinde devlete yüksek faizli borçlar vererek düşük gelirli vatandaşlardan yüksek gelirli vatandaşlara kaynak aktarımına sebep olmuşlardır. Servet üzerinden değil de emek faktörü üzerinden vergi alınması gelir adaletsizliğine yol açmıştır. Küreselleşmenin doğurmuş olduğu yeni tip krizlerden olan Covid-19 salgını ile birlikte de gelir adaletsizliği artmıştır. Pandemi döneminde birçok alanda üretim durmuş, birçok firma ve iş yeri kapanmış ve birçok kişi işsiz kalmıştır. Ancak bu dönemde krizi fırsata çevirerek kârlılığını artıran kişiler ve sektörler de olmuştur. Bu durum zaten küreselleşmeyle birlikte bozulan gelir dağılımındaki adaleti iyice bozarak zengin ve fakir arasındaki uçurumu derinleştirmiştir. Pandemi döneminde devletler bireyleri desteklese, teşvikler getirirse de gelir dağılımındaki adaletsizlik devam etmiştir. Bunun sonucunda bazı ülkeler geçmiş dönemlerde olağanüstü

koşullarda başvuru servet vergilerine yeniden başvurmayaya karar vermiştir. Bunların dışında salgın döneminde genişletici maliye politikalarına ağırlık verilmesiyle oluşan bütçe açıkları da servet vergilerinin gündeme gelmesinde etkili olmuştur. Tek sefere mahsus olarak alınacak bir servet vergisiyle bütçe açıklarının giderilmesi ve ikincil gelir dağılımıyla birlikte gelir dağılımında adaletsizliğin bir nebze de olsa ortadan kaldırılması planlanmaktadır.

Covid-19 sonrasında salgının yarattığı bütçe açıklarını ve artan devlet borçlarını telafi edebilmek, iyiden iyiye yoksulluğu artanlara devlet bütçesinden yardımlar sağlamak, iktisadi manada toparlanmayı sağlayabilmek açısından yeni bir kamu geliri ihtiyacı doğmuştur (Durmuş, 2021: 100). Mevcut gelirlerle ve liberal ekonomi modelleriyle pandeminin üstesinden gelinemeyeceği net olarak ortaya konmuş, yeni çözüm arayışları olarak olağanüstü servet vergileri ön plana çıkmıştır. Arjantin hükümeti, pandemi döneminde tek sefere mahsus olarak bir servet vergisi ihdas etmiş ve buna göre 2,5 milyondan fazla servete sahip 12 bin Arjantin vatandaşını, yurtiçi servetlerinin %3,5'ini, yurtdışı servetlerinin ise %5,25'ini vergi olarak ödemekle yükümlü tutmuştur. Bu vergiden 3,3 milyar dolarlık bir gelir sağlamayı hedefleyen Arjantin, bu gelirlerin %20'sini salgınla mücadele için gerekli sağlık malzemesi alımına, %20'sini KOBİ'lere desteğe, %20'sini öğrencilere burs ödemesine, %15'ini sosyal kalkınma projelerine ve %25'ini de doğal gaz girişimine kullanmayı hedeflemiştir (BBC, 2020). Rusya'daki servet vergisi ise tek oranlı bir servet vergisi olarak banka hesaplarında 1 milyon ruble ve üstünde hesabı olanlardan faiz geliri alınması şeklinde uygulanmaktadır. 1 milyon rublenin üzerinde geliri olanlardan %13 oranında alınması uygun görülen bu vergi hususi nitelikte bir servet vergisi olarak belirtilmektedir. (Yılmaz, 2020). Covid-19 döneminde ilk örneklerine Rusya ve Arjantin'de rastlanılan servet vergileri, daha sonra birçok ülkenin gündemine gelmiştir. Burada şüphesiz ki servet vergisi önerisi yapıldığında bu verginin amacına uygun olarak kullanılıp kullanılmayacağına iyi analiz edilmesi ve bu verginin her aşamasının kontrol edilebilmesi gerekmektedir. Şeffaf ve hesap verilebilir bir sistemin, demokratik kontrol mekanizmalarının oluşturulması hedeflenmelidir. Aksi halde bütçe açıklarını gidermek ya da gelir dağılımındaki eşitsizlikleri azaltmak maksadıyla çıkartılan bu olağanüstü vergi fevri şekilde kullanılabilir ve tek sefere mahsus olarak ihdas edilse bile kalıcı hale gelebilmektedir. Kalıcı hâle gelen bu vergiler toplumda vergiye karşı direnç olmasına ve vergilemede adaletin zedelenmesine neden olmaktadır. Vergilerin belirlilik ilkesine aykırı olan bu durum, kişi ve firmaların uzun vadeli plan yapmasını engellemektedir. Geçmişteki birçok afet, salgın ve ekonomik kriz dönemlerinde bu olumsuz durumun örneklerine rastlanmaktadır.

4. SONUÇ

Ulaşım ve iletişim ağlarında yaşanan olağanüstü dönüşümler ve teknolojinin büyük bir hızla gelişmesi bütün ülkeleri etkilemiştir. Teknolojinin ilerlemesi sayesinde insanın ve sermayenin akışkanlığının artması küreselleşme sürecinin de hız kazanmasına neden olmuştur. Küreselleşme birçok açıdan kendi içinde faydalar barındırır da getirmiş olduğu siyasal, ekonomik ve kültürel tehditlerle de uzun zamandır tartışma konusu olmuştur. Küreselleşmeyle beraber daha çok ekonomik hayatta ve liberal ekonomik sistemde meydana gelen krizler gündeme gelse bile 2020 yılında dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgınıyla küreselleşme sonrası sadece ekonomik krizlerin değil yeni tip krizlerin de doğabileceği kanıksanmıştır. Covid-19 salgını dünya ülkelerini ekonomik, siyasal, sosyal yani birçok yönden etkileyen bir kriz olarak tarihe geçmiş ve küreselleşme sonrası yaşanan en büyük krizlerden biri olarak addedilmiştir. Sayısı milyonlarla ifade edilen ölümlere yol açan bu salgın, birçok ülkenin sağlık ve sosyal güvenlik sistemleri üzerindeki yükü, dolayısıyla da bütçeleri üzerindeki yükleri artırmıştır. Bu dönemde üretimin durma noktasına gelmesi ancak tüketicinin yavaşlamaması, tüketimi karşılayabilmek için ülkelerin para baskılarına neden olmuştur. Bu durum ise neredeyse tüm dünya ülkelerinde enflasyonun tırmanmasına yol açmıştır.

Covid-19 salgını dünyanın en önemli tedarikçisi ve ihracatçısı konumunda olan Çin'de meydana gelmiş ve tüm dünyada mal ve hizmetlere erişim noktasında sıkıntılar yaşanmasına, arz-talep dengesizliklerinin doğmasına neden olmuştur. Küreselleşmeyle beraber gücünü artıran liberal ekonomi modelinin Covid-19 salgını ile piyasada dengeli sağlayamayacağına anlaşılmasıyla birlikte ulus devletlerin gücü tekrardan hatırlanmış, devletin ekonomiye müdahalesi tekrardan istenmeye başlanmıştır. Covid-19 döneminde sağlık harcamalarına ve buna paralel olarak kamu harcamalarına ağırlık verilmesi, devletlerin bireylere kredi ve hibelerle destek olmaya çalışması, ulus devletin önemini bir kez daha göstermiştir. Bu süreçte özellikle genişletici maliye politikalarına ağırlık verilerek vergi indirimleri ve kamu harcamalarıyla ekonominin toparlanmak istenmesi, bazı alanlarda üretimin bizzat devlet tarafından üstlenilmesi, ulus devletin ekonomi içindeki büyüklüğünün bir kez daha tescillenmesine olanak sağlamıştır. Covid-19, piyasa ekonomisinin kırılganlığını ve liberal ekonominin krizlerle baş etme noktasındaki eksikliklerini bir kez daha göstermiştir. Piyasa ekonomisinin krizi atlama noktasında fayda sağlamaması, devletin ekonomiye müdahale ihtiyacını doğurmuş, bu yüzden de kamu harcamaları artmıştır. En liberal kabul edilen ABD'de bile genişletici maliye politikalarına sıklıkla başvurulmuştur. Kamu harcamalarındaki bu artış büyük ölçüde emisyon gelirleriyle ya da borçlanma yoluyla giderildiği için bütçe açıkları artmıştır. Bu durum birçok ülke ekonomisinin borç sarmalına girmesine ve ekonomik krizler yaşanmasına sebep olmuştur. Aynı zamanda pandemi döneminde gelir dağılımındaki adalet de bozulmuştur. Çünkü birçok insan işini kaybetmiş,

birçok iş yeri kapanmıştır. Buna rağmen kriz döneminde zenginleşen bir kesim de olmuştur. Artan bütçe açıkları ve gelir dağılımındaki eşitsizlikler birçok ülkede olağanüstü servet vergisinin yeniden gündeme gelmesine sebep olmuştur. Arjantin, Rusya gibi ülkeler servet vergisini uygulamaya geçerken bazı ülkeler de servet vergisini tartışır hâle gelmiştir.

KAYNAKÇA

- Appadurai, A. (1996). *Modernity at large: Cultural dimensions of globalization*. University of Minnesota Press.
- Apte, A., Khawam, J., Regnier, E. & Simon, J. (2016). Complexity and self-sustainment in disaster response supply chains. *Decision Sciences*, 47(6), 998-1015.
- Atabay Kuşçu, R., & Sheikhi, M. (2023). COVID-19 sürecinde helikopter para çözüm mü? *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(46), 528-545.
- Boratav, K. (2022). *Emperyalizm, sosyalizm ve Türkiye*. Yordam Kitap.
- Camacho, C. M., & Nieto, J. A. R. (2010). Finansal sermayenin küreselleşmesi: 1997-2008. C. Lapavistas (Ed.), *Finansallaşma ve kapitalizmin krizi*. (Çev. T. Öncel) içinde (ss. 225-255). Yordam Kitap.
- Durmuş, M. (2021). Covid-19 salgını ve servet vergisi ihtiyacı. *Politik Ekonomik Kuram*, 5(1), 95-131.
- Eğilmez, M. (2020). 2008 krizi üzerine. *İktisat ve Toplum Dergisi*, 120. <https://iktisatvetoplum.com/2008-krizi-uzerine-mahfi-egilmez-itd-120/#>
- Fernandes, N. (2020). *Economic effects of coronavirus outbreak (COVID-19) on the world economy*. IESE Business School Working Paper No. WP-1240-E. [SSRN]. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3557504
- Fine, B., & Milonakis, D. (2014). *İktisat emperyalizminden acayip iktisada iktisat ve diğer sosyal bilimler arasında değişen sınırlar*. (Çev. E. Kırmızıaltın & H. Bilir). Heretik Yayıncılık.
- Giddens, A. (1991). *The consequences of modernity*. Polity Press.
- Giddens, A. (2000). *Elimizden kaçıp giden dünya*. (Çev. O. Akınhay). Alfa Yayınları.
- Gopinath, G. (2020). Limiting the economic fallout of the coronavirus with large targeted policies. R. Balwin & B. W. di Mauro (Eds.), *Mitigating the COVID economic crisis: Act fast and do whatever it takes*. (pp. 41-47). CEPR Press.
- Gourinchas, P. O. (2020). Flattening the pandemic and recession curves. R. Balwin & B. W. di Mauro (Eds.), *Mitigating the COVID economic crisis: Act fast and do whatever it takes*. (pp. 31-40). CEPR Press.
- Held, D., & McGrew, A. (2003). *Global transformations reader: An introduction to the globalization debate* (2nd Edition). Polity Press.
- Hutton, W., & Giddens, A. (2000). *Global capitalism*. The New Press.
- Ichino, A., Calzolari, G., Mattozzi, A., Rustichini, A., Zanella, G., & Anelli, M. (2020). *Transition steps to stop covid-19 without killing the world economy*. [VoxEU.org]. <https://cepr.org/voxeu/columns/transition-steps-stop-covid-19-without-killing-world-economy>
- IMF (2002). Eye of the storm: new-style crises prompt rethink about prevention and resolution measures. *Finance and Development*, 39(4), 4-7.
- Karakaya, F. Y. (2022). Covid-19 pandemisinin makroekonomik etkileri: ülkelerarası mukayeseli analiz [Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi]. <https://acikerisim.aksaray.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12451/10057/karakaya-fatma%20yasemin-2022.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Kaya, Y. (2020). Küreselleşen dünyada salgın ve salgın sonrası dünyada küreselleşme. D. Demirbaş, V. Bozkurt & S. Yorğun (Ed.), *Covid-19 pandemisinin ekonomik, toplumsal ve siyasal etkileri* içinde (ss. 217-232). İstanbul Üniversitesi Yayınevi.
- Kaya, A. (2021). Küreselleşme ve mali sorunlar. E. Aktepe & E. U. Tohum (Ed.), *Küreselleşme küreselden yerele sosyal, ekonomik ve toplumsal yaklaşımlar* içinde (ss. 79-122). Gazi Kitabevi.
- Kovancılar, B., & Miynat, M. (2008). *Küreselleşme sürecinde Türkiye’de kamu kesimi*. Gazi Kitabevi.
- Kutlu, A. (2021). Küreselleşme ve demokrasi. E. Aktepe & E. U. Tohum (Ed.), *Küreselleşme küreselden yerele sosyal, ekonomik ve toplumsal yaklaşımlar* içinde (ss. 305-358). Gazi Kitabevi.
- McKibbin, W., & Fernando, R. (2020). The economic impact of COVID-19. R. Baldwin & B. W. di Mauro (Eds.), *Economics in the time of COVID-19* (pp. 45-53). CEPR Press.
- Oğuzlu, H. T. (2020). Küresel salgın sonrası küresel eko-politik dönüşüm. M. Şeker, A. Özer & C. Korkut (Ed.), *Küresel salgının anatomisi insan ve toplumun geleceği* içinde (ss. 441-453). Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları.
- Oran, B. (2001). *Küreselleşme ve azınlıklar*. İmaj Yayınevi.
- Pehlivan, M., Kaya, A., & Keleş, S. S. (2021). Covid-19’un makroekonomik etkileri ve seçilmiş ülkelerde covid-19 döneminde uygulanan maliye ve para politikaları. *Akademik Hassasiyetler*, 8(17), 105-135.
- Ritzer, G., & Dean, P. (2015). *Globalization: A basic text*. John Wiley and Sons.
- Robertson, R. (1992). *Globalization: social theory and global culture*. Sage.
- Saygılıoğlu, N., Bilgin, M. H., & Arı, S. (2005). *Avrupa Birliği yolunda Türkiye’nin dünyadaki yeri*. Türkiye Tekstil Sanayii İşverenleri Sendikası Yayını.
- Sherman, E. (2020). *94% of the fortune 1000 are seeing coronavirus supply chain disruptions: Report*. [Fortune]. <https://fortune.com/2020/02/21/fortune-1000-coronavirus-china-supply-chain-impact/>
- Susam, N. Özgül, H. B., & Yavuz, E. (2020). *Türkiye ekonomisi ve maliyesi 1923-2023*. Beta Yayınevi.

- Şen, S. E. (2021). Kovid-19 pandemisinde sağlık harcamaları. *Sağlık Hizmetlerinde Kuram ve Uygulama Dergisi*, 2(1), 69-75.
- Yay, T., Yay, G., & Yılmaz, E. (2001). *Küreselleşme sürecinde finansal krizler ve finansal düzenlemeler*. İTO Yayınları.
- Yeldan, E. (2001). *Küreselleşme sürecinde Türkiye ekonomisi bölüşüm, birikim ve büyüme*. İletişim Yayınları.
- Yeldan, E. (2009). Kapitalizmin yeniden finansallaşması ve 2007/2008 krizi: Türkiye krizin neresinde? *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 20(1), 11-28. <https://calismatoplum.org/Content/pdf/calisma-toplum-1287-5f5362f3.pdf>
- Yılmaz, B. E. (2020, 7 Aralık). *Rusya ve Arjantin yüksek serveti vergiliyor*. [binhanelifyilmaz.com]. <https://www.binhanelifyilmaz.com/rusya-ve-arjantin-yuksek-serveti-vergiliyor/>

ÇALIŞMANIN ETİK İZİNİ

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Etik kurul izin bilgileri

Bu araştırma için etik kurulu onayı gerekmemektedir.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

1.yazarın araştırmaya katkı oranı %100,

Yazar 1: Literatür tarama, araştırma, bulgulama ve sonuçlar

ÇATIŞMA BEYANI

Araştırmada herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ya da kişisel yönden bağlantı bulunmamaktadır. Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.